

МАМЛАКАТИМИЗДА АУДИТОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТРИШ

С.И.Мухамедова – СамИСИ, ассистент

Аннотация: Мақолада Мамлакатимизда аудиторлик фаолиятини ривожлантириш очиб берилган.

Калит сўзлар: ички аудит, молиявий ҳисобот, , баланс, молиявий натижа, хусусий капитал, пул оқимлари

Аннотация: В статье рассмотрены пути совершенствования расчета оборота торговых предприятий и разработки их методики с учетом требований настоящего времени, а также определения их законных интересов.

Ключевые слова: Цифровая экономика, товарооборот, показатели, специальная сеть, товарно-денежные отношения.

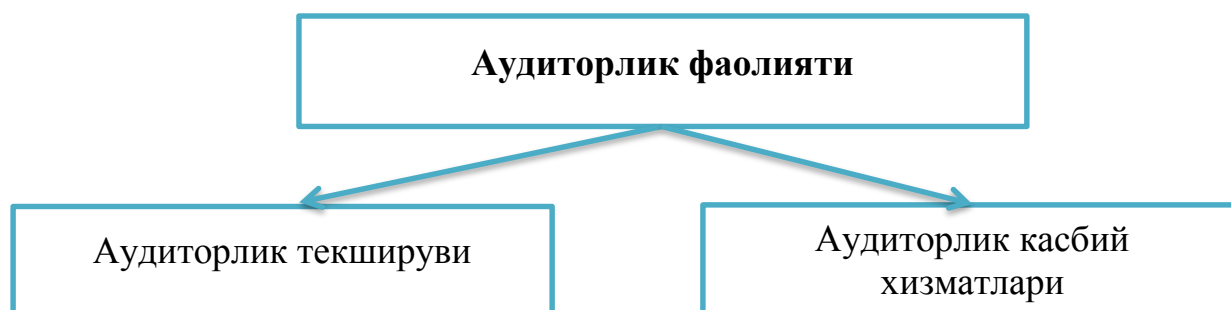
Abstract: In the article, the ways of improving the turnover calculation of trade enterprises and developing their methodology based on the requirements of the present time, as well as determining their legal interests.

Key words: Digital economy, commodity turnover, indicators, special network, commodity-money relations.

Республикаимизда ижтимоий-иқтисодий ислохотлар босқичма-босқич амалга оширилмоқда ва ижобий натижаларга эришилмоқда. Бу ҳақида, Президентимиз шундай деган эдилар: “Бугун мамлакатимизнинг барқарор ривожланиш йўлида изчил илгарилаб боришини таҳлил қилар эканмиз, ўтган йили принципиал муҳим ислохотларни амалга ошириш бўйича қатъий қадамлар қўйилди, деб айтишга асосларимиз бор.

Тадқиқот натижаларини шуни кўрсатадики, меъёрий ҳужжатлар, махсус адабиётлар ва илмий ишларда аудит, аудиторлик фаолияти ва аудиторлик текширувлари турлича ифодаланган. Ушбу масала бўйича, биз олдинги ишларимизда ўз муносабатларимизни билдирган эдик.

Аудиторлик фаолияти ўз ичига аудиторлик текширувлари ва аудиторлик хизматларини олади (1-чизма):

1-чизма. Аудиторлик фаолиятининг мазмуни

Аудиторлик текширувлари, ўз навбатида, икки шаклда ўтказилади (2-чизма). Мажбурий ва ташаббус тарзидаги аудиторлик шакллари буюртмачилари, текшириш объектлари, мақсад ва қўйилган вазифаларига

қараб бирғбиридан фарқ қилади. Ушбу аудиторлик текширувлари буюртмачилари ҳам турлича бўлади.

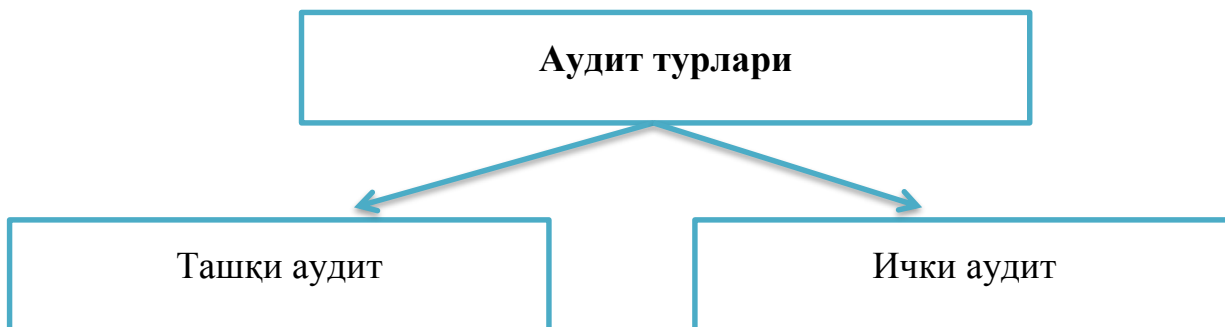
2-чизма. Аудиторлик текширувларини ўтказиш шакллари

Меъерий ҳужжатларда мажбурий ва ташаббус тарзида ўтказиладиган аудиторлик текширувларининг аниқ объектлари келтирилган. Аудит турлари ўзининг ривожланиш босқичларига қараб ҳам таснифланади¹ (3-чизма):

3-чизма. Аудитнинг ривожланиш босқичи бўйича таснифланиши

Аудит турлари уларнинг объектларига қараб фарқ қилади ва куйидагиларга бўлинади (4-чизма):

4-чизма. Аудитнинг объектлари бўйича турлари

Шуни ҳам эътироф этиш керакки, республикамизда қабул қилинган "Аудиторлик фаолияти тўғрисида" ги Қонунда аудитнинг ташқи ва ички аудитга бўлиниши, улардаги ўзаро фарқлар келтирилмаган. Ушбу қонунинг

¹ Дўстмуродов Р.Д. Аудит асослари. Дарслик. – Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси", 2003, 10-б.

янги тахририда ушбу масалалар ўз ифодасини топиши керак деб ҳисоблаймиз.

Ички ва ташқи аудининг мазмун-моҳияти махсус адабиётларда турлича ифодаланган. Жумладан, проф. В.И.Подольскийнинг фикрича ички аудит корхоналарнинг раҳбарлари манфаатлари учун ўтказиладиган текширувлар бўлиб унинг асосий мақсади корхона ходимларига ўз вазифаларини самарали бошлашларига ёрдам беришдан иборат². Таниқли олима проф. М.М.Тўлаҳўжаева "аудит - бу мустақил малакали мутахассислар томонидан корхонанинг молиявий ҳисоботини ёки у билан боғлиқ молиявий ахборотни, ҳисобот ёки ахборотнинг қонун ва бошқа норматив ҳужжатларга мувофиқлик даражаси тўғрисида хулоса чиқариш мақсадида тадқиқ этилишидир" деб таъриф беради³. Ушбу масалада муаллифнинг фикри кўпроқ ташқи аудитга тегишлидир. Проф. К.Б.Уразов ички ва ташқи аудитнинг мазмунини қуйидагича изоҳлайди: "Ички аудит иқтисодиётнинг қуйи бўғини бўлган хўжалик юртурувчи субъектларда ички назорат воситаси ҳисобланади. Ташқи аудит давлат ва хўжалик юртурувчи субъектлар манфаатлари нуқтаи назардан мустақил аудиторлик ташкилотлари томонидан ўтказиладиган назорат воситаси ҳисобланади"⁴. Бундай мисолларни қўплаб келтириш мумкин.

Аудиторлик фаолиятига бўлган талабнинг тобора ошиб бориши натижасида ички аудит, унинг вазифалари, объектлари ва ташкил этилишига қаратилган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган "Корхоналардаги ички аудит хизмати тўғрисидаги Низом" қабул қилинди. Мазкур ҳужжатда ички аудитнинг мазмуни қуйидагича ифодаланган: "ички аудит - корхона бошқарувининг ифода этувчи орган ва таркибий бўлинмалари томонидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига, таъсис ҳужжатларига ва ички ҳужжатларга риоя қилишни текшириш ва мониторинг олиб бориш йўли билан улар ишини назорат қилиш ва баҳолаш, маълумотларнинг бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботда акс эттирилишининг тўлиқлиги ва ишончлилигини таъминлаш, хўжалик операцияларини амалга оширишнинг белгиланган қоидалари ва тамоиллари активларнинг сакланиши ҳамда корпоратив бошқариш принциплари жорий этилиши бўйича корхона таркибий бўлинмаларининг (ички аудит хизмати) фаолияти"⁵. Мазкур низом талабларига асосан активлари белгиланган мезонларга тўғри келадиган хўжалик юртурувчи субъектларда ички аудиторлик хизмати олиб борилади.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, корхоналарда ички аудиторлик хизматини ташкил қилиш ва ўтказиш, нисбатан қийин кечмоқда. Бу масала айниқса ички аудит учун мутахассисларни тайёрлаш ва жалб қилишда

² Аудит. Учебник для вузов. Под ред. проф. В.И.Подольского. -М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2000, с.22.

³ Тўлаҳўжаева М.М. Молиявий ахволнинг аудити. -Т.: "Иқтисодий ва ҳуқуқ дунёси", 1996, 94-б.

⁴ Уразов К.Б. Бухгалтерия ҳисоби ва аудит. Маъруза матинлари тўплами. II-қисм, СамИСИ, 2004, 139-б.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлаган: "Корхоналардаги ички аудит хизмати тўғрисида"ги Низом, 2006 йил, 16 октябрь.

маълум қийинчиликлар сезилмоқда. Корхоналарда ички аудит ходимларига корхонанинг бевосита аъзоси (ходими) сифатида қаралмоқда. Ваҳоланки, ички аудиторлик хизмати ходимлари ушбу корхонада фаолият юритсаларда, улар фақат корхона кузатув кенгашига бўйсинадилар, холос. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, бугунги кунда хўжалик юритувчи субъектларда ички аудитни ташкил қилиш, уларга ички аудиторлик хизматини кўрсатишга қаратилган меъёрий-услубий ҳужжатлар тўлалигича шаклланмаган. Юқорида келтирилган муоммоларни ижобий ҳал этилиши натижасида турли мулкдаги корхоналарда ички ва ташқи аудитни ташкил қилиш ва ўтказилишига тўлиқ эришилади деб ҳисоблаймиз. Корхоналарда ички ва ташқи аудитни ўтказилиш тартиби, объектлари ва уларнинг натижаларини расмийлаштириш меъёрий ҳужжатларда тўлиқ ўз аксини топмаган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Тулаев М. Аудитнинг халқаро стандартлари асосида аудиторлик текширувини ташкил қилиш масалалари //Архив научных исследований. – 2021. – Т. 1. – №. 1.
2. Rayimovna E. S., Ibragimovich X. S., Isoqovna A. G. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida auditorlik faoliyati va audit institutlarini rivojlantirish muammolari va istiqbollari //Gospodarka i Innovatsije. – 2023. – С. 263-275.
3. Bekimmatovich P. X. Rivojlangan xorij davlatlarining auditorlik faoliyati borasidagi ilg'or tajribalarini o'zbekistonda qo'llash yo'nalishlari //ijtimoiy fanlarda innovatsiya onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – Т. 2. – №. 5. – С. 33-36.
4. Хусанов, М. Ҳ. (2022). Махсус савол тарзидаги аудитни такомиллаштириш. *Journal of marketing, business and management*, 1(4), 218-221.
5. Ширинов, У. А. (2022). Алоқа хизматларини кўрсатувчи субъектларда аудитнинг долзарб масалалари. *Архив научных исследований*, 2(1).
6. Ширинов, У. А., & Нарзуллаев, Н. А. (2022). Молиявий мажбуриятлар аудитини методологик асослари. *Экономика и социум*, (6-2 (97)), 814-817.